

Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye, Sermaye Piyasası Ve Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Metin Kamil ERCAN*

Giriş

- 1) Makro Büyüklükler ve Türkiye
- 2) Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye
- 3) Dünya Borsaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)
- 4) Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler
- 5) Genel Analiz ve Değerlendirme
- 6) Sonuç

Giriş

Bu çalışma ile Türkiye'nin dünya ekonomisi içerisindeki yeri belirlenerek Avrupa Birliği (AB) ve diğer AB aday ülkeleri genel karşılaştırması yapılmakta, dünya borsaları içerisinde İMKB ve firma büyüklükleri üzerinde durulmakta; Türkiye'de bankacılık sektöründe sektörün yeniden yapılandırılması kapsamında yapılan faaliyetler açıklanmaktadır. Türkiye'de mevduat ve borsa endeksi reel getirileri analiz edilerek farklılıkların değerlendirilmesi yapılmaktadır.

1) Makro Büyüklükler ve Türkiye

Nüfusu altı milyarı bulan dünyada ülkelerin milli gelirleri toplamının yaklaşık \$31 Trilyon Dolar olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin ihracat artı ithalat rakamlarından oluşan dünyanın toplam ticaret hacmi tutarı da yaklaşık \$11 Trilyon Dolar'dır. Türkiye 2000 yılı Genel Nüfus Sayımına Göre nüfusu, \$148 Milyar Dolarlık milli geliri ve \$71 Milyar Dolarlık ticaret hacmi^[1] ile dünya nüfusu içerisinde %0.12'lik, dünya milli gelir toplamı içerisinde yaklaşık %0.5'lik ve dünya

* Prof, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi

1 İhracat rakamına bavul ticareti eklendiğinde bu tutar \$75 Milyar Dolar olmaktadır. (\$39.7 İthalat + \$35.3 İhracat= \$75 Milyar)

ticaret hacmi içerisinde de %0.6'lık paya sahip bulunmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %40'ını Çin ve Hindistan'ın, milli gelirler toplamının üçte birini de tek başına Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu dünyada ticaret hacminin de yaklaşık beşte birine yine tek başına ABD sahip bulunmaktadır. Dünya milli gelir toplamının yaklaşık %70'ini ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın oluşturduğu altı ülke, ticaret hacmi toplamının da yarısına sahiptir.

Türkiye'nin 2001 yılı Gayri Safi Milli Hasılası (milli geliri) yaşanan ekonomik krizle 2000 yılına göre dolar bazında %26 azalarak \$200 Milyar Dolardan \$148 Milyar Dolara gerilemiştir. GSMH, Türk Lirası fiyatlarına göre 2000 yılından 2001 yılına %43 artış göstermesine karşılık, 1987 sabit fiyatlarıyla hesaplandığında %9.4 daralma görülmektedir. Kişi başına milli gelir rakamı 2001 yılı için cari fiyatlarla \$2 160 Dolara, 1998 yılı fiyatlarıyla da \$2 818 Dolara gerilemiştir. Kişi başına gelirde bir önceki yıla göre cari fiyatlarla hesaplamada %30, 1998 fiyatlarına göre yapılan hesaplamada da %7.5 oranında da gerileme söz konusudur.

Türkiye'nin 2001 yılı sonu itibarıyla milli gelirinin %68.1'i oranında iç borç ve yine milli gelirinin %77.6'sı oranında dış borç stoku bulunmaktadır. Bu oranlar 2000 yılında sırası ile %29 ve %59.8'dir. Milli gelire oranında iç borçların bir yılda iki katı aştığı ve dış borç oranının da yüzde otuz artış gösterdiği gözlenmektedir. 2001 yılı sonu itibarıyla toplam \$115 Milyar Dolarlık dış borcun %14'ü kısa vadelidir. Bu oran 2000 yılında %23.6 ve ondan önceki yıllarda da %20'nin üzerinde seyretmektedir. Bu durum ülkenin dış borçlanma profilinde vadenin uzamakta olduğunu göstermektedir. Borç kompozisyonuna bakıldığında Amerikan Doları olarak borçların payı %51, Euro ve Mark borçların payı %30 ve Japon Yeni borçların payı da %4.5 olup Özel Çekme Hakları (SDR) borçların payı büyük artış göstererek 2001 yılında %12'lere çıkmıştır². SDR payının yüksekliği IMF'ye olan borçlardan kaynaklanmaktadır. Ekonomideki bu durumun aksine, 2001 yılında fiili yabancı sermaye yatırımlarında büyük bir artış gözlenerek \$3 Milyar Dolar ile Cumhuriyet tarihindeki en yüksek rakama ulaşılmıştır. 2001 yılı sonu itibarıyla Türkiye'ye fiili yabancı sermaye girişi 1980 yılından itibaren toplam \$17.3 Milyar Dolar olmuştur³. Yabancı sermaye yatırımlarında 2001 yılında yabancı sermayeyi ülkesine en fazla çeken ülkeler olarak \$124.4 Milyar Dolarla ABD ilk sırada yer alırken Çin \$69.6 Milyar Dolarla ikinci olmuştur. Bu ülkeleri \$53.7 ve \$52.6 Milyar Dolar ile İngiltere ve Fransa takip etmiştir⁴. Yabancı sermaye yatırımlarında giriş ve çıkış rakamlarına göre sıralamada girişte ve çıkışta ilk üç ülkenin toplamın %50'sine sahip olduğu görülmektedir. Yine sermaye girişinde ilk sekizde yer alan ülkelerin çıkışlarda da ilk on ülke içerisinde olduğu görülmektedir⁵.

2 SDR'nin payı 2000 yılında %3.5 ve ondan önceki yıllarda da %1'in altındadır.

3 www.hazine.gov.tr/stat/yabser

4 Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD) 2002 Dünya Yatırım Raporu

5 Ercan, Metin Kamil, "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki", Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Güz 2001, s.90, 91

2) Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye

Avrupa Ekonomik Topluluğu 25 Mart 1957 de imzalanan Roma Antlaşması'nı takiben 1958 yılının başında geçerlilik kazanmıştır. Bu anlaşma ile Avrupa Birliği'nin kuruluş amacı ve bu amacı sağlamak için ortak hedefler ve yeni üyelikler için aranılan şartların temellerinin neler olacağı belirlenmiştir. Avrupa Birliği; Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan olmak üzere 15 üye ülkeden oluşmaktadır. Türkiye'nin dışında Avrupa Birliğine üye olmak isteyen 12 aday ülke daha bulunmaktadır. Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde birliğe girmek için başvuruda bulunmuş ve 12 Eylül 1963 tarihinde yapılan Ankara Antlaşması ile de durum resmiyet kazanmıştır.

Nüfusu 370 milyonu aşan ve Türkiye'nin yaklaşık dört katı büyüklüğünde yüzölçümüne sahip 15 üye devletten oluşan Avrupa Birliği'ne Türkiye dışındaki aday 12 ülkenin, toplam nüfusu 105 Milyon ve yüzölçümleri toplamı da Türkiye'nin % 40 fazlasıdır. Bu durum tek başına Türkiye'nin bu alandaki büyüklüğünü ortaya koymaktadır. AB'nin aldığı kararlar halen 626 sandalyesi bulunan Avrupa Birliği Parlamentosu'ndaki sandalye sayısı 2007 yılı sonuna kadar 12 aday ülkenin birliğe katılması halinde 732'ye çıkacaktır^[6]. Satın Alma Gücüne göre Türkiye'de kişi başına düşen gelir 6 640 Dolar^[7] kabul edildiğinde, Avrupa Birliği üye ülkeleri kişi başına düşen gelir ortalaması olan \$22 500 Doların yaklaşık %30'udur. Türkiye dışındaki 12 aday ülkenin kişi başına düşen gelir tutarı da yaklaşık \$10 500 Dolardır. Bir başka karşılaştırma kişi başına tüketilen elektrik bazında yapıldığında AB ortalaması 7 953 Kws, aday ülkeler ortalaması 3 747 Kws ve Türkiye ortalaması da 1 680 Kws olmaktadır^[8]. Nüfus ve yüzölçümünde Türkiye'nin sahip olduğu üstünlük, kişi başına gelir ve enerji tüketimi gibi kalkınmışlık göstergelerinde görülmemektedir.

Avrupa Birliği'ne girecek ülkelerin yerine getirmeleri gereken bazı yükümlülükler bulunmaktadır. Bu yükümlülükler Kopenhag ve Maastrich kriterleri olarak adlandırılmakta olup, Kopenhag kriterleri başlıca üç ve Maastrich kriterleri de başlıca beş madde olarak aşağıda özetlenmiştir.

Kopenhag kriterlerine göre;

- AB'ye üye olabilmek için aday ülkenin, tam ve sağlam işleyen demokrasiye, hukukun üstünlüğüne dayanan yönetim anlayışına, insan haklarına ve azınlıklara saygıyı esas alan istikrarlı kurumlara,
- Birlik içerisinde rekabet edebilme gücüne ve iyi işleyen Pazar ekonomisine, ve
- Parasal birlik dahil, siyasi, ekonomik birliğin bütün yükümlülüklerini üstlenme

6 www.europarl.eu.int/ep5/owa

7 World Bank Statistics

8 Ültanır, Özcan, "Küçülen Türkiye ve Enerji", Dünya Enerji, Sayı 18, Nisan 2002 s.5

kapasitesine sahip olması gerekmektedir.

Maastrich kriterlerine göre de;

- AB'ye üye olacak ülkenin, birlik üyeleri içerisinde enflasyon oranı en düşük olan üç ülkenin enflasyon oranı ortalamasının 1.5 puan fazlasından yüksek,
- Bütçe açığı Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının %3'ünden yüksek,
- Devlet borçlarının GSYİH'sına oranı %60'dan yüksek,
- Uygulanan uzun vadeli faiz oranları 12 aylık dönem itibarıyla, üye ülkelerden en düşük faiz oranlarına sahip üç ülkenin ortalamasının 2 puan fazlasından yüksek olamamaktadır.
- Ayrıca, aday ülkede döviz kurları istikrarlı seyretmeli, Avrupa Para Sistemi ile öngörülen dalgalanma bandında en az iki yıl boyunca kalmalı ve parası son iki yılda devalüe edilmemiş olmalıdır.

Bu kriterlerle Türkiye'nin verileri karşılaştırıldığında giderilmesi gereken büyük farklar bulunmaktadır. 2001 yılı için AB'de aday ülkeler için belirlenen referans enflasyon oranı değeri %3.2'dir. Türkiye için bu oran 2001 yılında %68, 2002 yılı hedefi de %35'dir. Üye ülkenin devlet borçlarının GSYİH'ya oranının %60'ı geçmemesi gerekmektedir. Bu oran Türkiye için 2001 yılında %92, 2002 yılı hedefi ise %81 düzeyine indirilmesidir⁹. Üye ülke bütçe açığının GSYİH'ya oranı olan %3'lük üst sınır değeri 2001 yılında Türkiye'de %28.7, 2002 yılı hedefi de %17.9 olarak tahmin edilmektedir¹⁰. Uzun vadeli faiz oranları ile ilgili AB'nin 2001 yılı referans değeri %6.9 olup bu oran Türkiye'de 2001 yılı için %11.3 olmuştur¹¹.

AB her aday ülkeye, AB politikalarına ve prosedürlerine yaklaşımlarını sağlamak üzere izleyecekleri yolu gösteren Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaktadır. Bu belgeye karşılık aday ülkenin kendi önceliklerini dile getirdiği Ulusal Program, aday ülkenin tam üyeliğe giden yolunun çerçevesini çizmektedir. Ulusal Program her alanda AB üyesi ülkelerin ulaştığı ölçülere aday ülkenin hızlı bir biçimde ulaşmasını hedeflemektedir. Bu alanda kaydedilen gelişmeler, AB Komisyonu'nun aday ülkenin katkısı ile yıllık olarak hazırladığı İlerleme Raporu aracılığıyla takip edilmektedir. Bunun yanında, AB ile katılım öncesi dönemde sağlanan gelişmeler AB mevzuatına karşılık gelecek şekilde sekiz alt komitede görüşülmektedir. Bu alt komitelerden biri de ekonomik kriterlere uyum konusunda ülkenin göstermiş olduğu ilerlemelerin, uyumda karşılaşılan sorunların ele alındığı "Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistik Alt Komitesi"dir¹². Avrupa Birliği tarafından Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine 1993

9 T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği www.euturkey.org.tr Avrupa Birliği İletişim Platformu

10 Avrupa Komisyonu Ekonomik Tahminler Raporu, Dışbank Ekonomik Araştırmalar, Yıl:7, Sayı:337, 29 Nisan -5 Mayıs 2002

11 www.euturkey.org.tr/abportal/....

12 www.euturkey.org.tr/abportal/....

yılında tanınmış bulunan adaylık ile ilgili haklar Türkiye'ye 1999 yılında verilmiştir.

3) Dünya Borsaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)

Menkul kıymet borsaları, özellikle hisse senedi borsaları çoğu zaman ülke ekonomisinin nasıl seyrettiğini gösteren bir araçtır. Bunun için borsalar ekonominin barometresi olarak adlandırılırlar. Dünyadaki hisse senedi borsalarının piyasa değeri toplamı \$30 Trilyon Dolar civarındadır. Bu rakam dünyadaki ülkelerin milli gelirleri toplamına yakın bir tutardır. Haziran 2002 itibarıyla bazı borsaların değerleri şu şekildedir; NYSE \$10.09, NASDAQ \$2.76, Tokyo \$2.50, Londra \$2.32 ve Euronext \$1.84 Trilyon Dolar'dır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)'nin Ağustos 2002 sonu itibarıyla değeri ise \$31.8 Milyar Dolar'dır. Ağustos 2002 ayınd 289 firmanın hisse senetlerinin işlem gördüğü İMKB'nin aynı ayındaki ortalama günlük işlem hacmi de yaklaşık 206 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir¹³. Dünya borsaları içerisinde %0.1'lik paya sahip olan İMKB'de ulusal, bölgesel, yeni şirketler ve gözaltı pazarları bulunmaktadır. Piyasa değerinin ve ortalama günlük işlem hacminin yaklaşık %98'i ulusal pazarda gerçekleşmektedir. 2001 Yılı sonu itibarıyla İMKB'de işlem gören bankaların toplam piyasa değeri, borsa değerinin dörtte birini oluşturmakta olup banklardan bazılarının piyasa değerleri; İş Bankası %40'luk payı ile sektörün en büyük bankası olarak \$4.6 Milyar Dolar, Akbank \$2.57 Milyar Dolar, Yapı Kredi Bankası \$2.3 Milyar Dolar ve Garanti Bankası da \$1.38 Milyar Dolar'dır. Borsada işlem gören bankaların piyasa değeri de 2001 yılı sonu itibarıyla toplam \$11.9 Milyar Dolar olmuştur. New York Borsasında işlem gören sadece Citigroup Inc.'in 2001 yılı sonu piyasa değeri \$260 Milyar Dolarla Türkiye'de İMKB'de işlem gören bankalar piyasa değer toplamının yaklaşık 22 katıdır. 2001 yılı sonu itibarıyla dünyada \$398 Milyar Dolar piyasa değeriyle General Electric en büyük firma olup bunu \$357 Milyar Dolarla Microsoft, \$269 Milyar Dolarla petrol devi Exxon ve \$260 Milyar Dolarla dördüncü sırada Citigroup izlemektedir. Dünyanın en büyük ilk 50 bankasının piyasa değeri yaklaşık toplam \$1.9 Trilyon Dolar olup, ilk yüz bankanın değeri de \$2.4 Trilyon Dolar'dır¹³. Türkiye'de 2001 yılı sonu itibarıyla yaklaşık \$118 Milyar Dolar olan bankacılık sektörü bilanço aktif büyüklüğünde ilk beş banka sektörün yaklaşık %54'ünü, ilk on banka da %80'ini oluşturmaktadır.

4) Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler

Dünyada 1980'li yılların sonundan itibaren gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere yönelen yoğun sermaye akımı, gelişmekte olan ülkelerin büyümelerini hızlandırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelerle rekabet edememesi bu ülkelerde krizlere neden olmuştur. Bunun sonucu olarak sermaye, gelişmiş ülkelere

13 İMKB, Aylık Bülten, Ağustos 2002

14 www.americanbanker.com

geri dönmüş, hatta gelişmekte olan ülkeler uluslar arası piyasalardan kaynak sağlayamamışlardır. Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlayıp dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayışa girmişlerdir^[15]. Bu arayışlar sonucu gelişmekte olan ülkelerde mali sistemin, özellikle onun çok büyük kısmını oluşturan bankaların yeniden yapılandırılması konusu öne çıkartılmıştır. Uluslararası uygulamalar açısından bakıldığında bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın başlıca unsurları arasında;

- Düzenleme ve denetim sisteminin iyileştirilmesi,
- Risk alma ve yönetme sürecinin ve yönteminin değiştirilmesi,
- Sorunlu aktiflerin azaltılması,
- Sermayenin güçlendirilmesi,
- Siyasi müdahalenin ortadan kaldırılması ve
- İyi yönetim, yer almaktadır^[16].

Türkiye ekonomisinde de yaşanan istikrarsızlıklar ve krizler, bankaların aracılık maliyetlerinin yüksekliği ve öz kaynak yetersizlikleri ile kamu bankalarının görev zararları, bankaların aracılık fonksiyonunu tam olarak yerine getirememesinin başlıca nedenleri olmuştur.

Sorunlara çözüm bulabilmek için "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" uygulamaya konulmuştur. Bu programın temel amacı, uluslararası ölçekte rekabet edebilecek, iç ve dış etkilere dayanıklı ve aracılık fonksiyonuna yoğunlaşmış bir bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmaktır. Program kapsamında 1999 yılında yapılan yasal düzenlemelerle başlayan süreçte 23 Haziran 1999 tarihinde, kamu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve 31 Ağustos 2000 tarihinde faaliyete geçmiştir. BDDK'nın temel görevi; bankaların ve özel finans kurumlarının, piyasa disiplini içerisinde, sağlıklı, etkin ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak ve bu sayede ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesine ve istikrarına katkıda bulunmaktır. BDDK'nın organizasyon yapısı içerisinde;

- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ile,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bulunmaktadır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Bankalar Kanunu ile verilen görevler; tasarruf mevduatının sigorta edilmesi; ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi kendisine devredilen bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden

15 Özince, Ersin, "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Banaların Bakış Açısı" TBB, Temmuz 2002, s.2

16 Özince a.g.e. s.3

17 Pazarbaşıoğlu, Ceyla, "Türk Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler:BDDK'nın Rolü",BDDK, Ağustos 2002

yapılandırılmaları, üçüncü kişilere devri ile bankacılık yapma ve mevduat toplama izni kaldırılan bankaların tasfiyesidir^[17].

TMSF kapsamı dışında kalan kamu bankalarının oluşan görev zararlarını ve ekonomiye olumsuz etkisini ortadan kaldıracı bir amaçla kamu bankalarına yönelik yasal düzenlemeye gidilmiştir^[18]. Bu düzenleme ile, 2003 yılı başından itibaren kamu bankalarının özel hukuk hükümlerine tabi olmayan personel çalıştırmaları yasaklanmış, kamu bankalarındaki personelin emekli olmaları özendirilmiş, bu bankaların yönetim, denetim ve tasfiye kurulu üyelerinin devlet memuru sayılmayacakları özel hukuk hükümlerine tabi olacakları kararlaştırılmış ve Türkiye Emlak Bankası'nın tasfiyesine karar verilmiştir. Kamu bankalarının Hazine'den görev zararı alacaklarının tamamı özel tertip devlet tahvili verilerek menkul kıymete bağlı hale getirilmiştir. Kamu bankalarına 2001 yılı sonu itibarıyla aktarılan kaynak tutarı 2001 yılı GSYİH'nın %15.8'i olup 28.6 Katrilyon TL'dir. Bunun %87.5'i görev zararları için, kalan kısmı da sermaye desteği içindir. Sermaye desteğinin de yaklaşık %10'luk kısmı nakit yoluyla olup kalan kısmının da menkul kıymet ihracı yoluyla sermaye desteğinden oluştuğu görülmektedir^[19].

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na 1997-2001 döneminde 19 Banka devredilmiştir. Bu bankalardan 8'i birleştirilmiş, 4'ü satılmış, 3'ünün lisansı iptal edilmiştir. 2001 yılı sonu itibarıyla ikisi hukuki süreçte olmak üzere fon bünyesindeki toplam banka sayısı 6'dır^[20]. Hazine Müsteşarlığı, fon ile yapmış olduğu ikraz anlaşmaları kapsamında özel tertip tahvil ihraç etmiş ve bunlar fona devredilen bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi için ihtiyat sermayesi olarak aktarmıştır. Döviz cinsinden ve dövize endeksli olarak ihraç edilen bu senetlerin 31 Aralık 2001 tarihli kurla ve bu tarih itibarıyla Türk Lirası karşılığı 21.6 Katrilyon TL'dir^[21]. Bu tutarın da 2001 yılı GSYİH'sına oranı yaklaşık %12'dir. 2002 yılı Haziran ayı itibarıyla Türkiye'de bankacılık sektöründeki banka sayısının 1999 - Haziran 2002 döneminde geçirdiği evrime bakılacak olursa toplam banka sayısının 81'den 57'ye indiği gözlenmektedir. Banka sayısında %30'luk bir azalma söz konusu olurken yine aynı dönemde bankaların yurt içi şube sayıları da %15 azalarak 7 632'den 6 473'e inmiş bulunmaktadır. 1999 - Haziran 2002 döneminde bankalarda çalışan personel sayısı da %22 azalarak 173 912'den 136 215'e inmiştir^[22]. Ticari bankalarda, sadece Emlak Bankası'nın tasfiyesi ile kamu bankası sayısı 4' den 3'e inerken; özel sektör ticari banka sayısı 31'den 21'e; ticari yabancı banka sayısı 19'dan 15'e ve TMSF kapsamındaki banka sayısı da 8'den 4'e inmiştir. Aynı dönemde özel sektör Kalkınma ve Yatırım Bankaları sayısı da 13'den 8'e inmiş bulunmaktadır.

18 15 Kasım 2000 tarih ve 4603 sayılı kanun "T.C.Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ve Türkiye Emlak Bankası AŞ. Hakkında Kanun"

19 BDDK Yıllık Rapor 2001, s.16

20 BDDK a.g.e., s.18-19

21 BDDK a.g.e., s.20

22 BDDK a.g.e., s.26

Bankacılık sektöründe yeniden yapılanma kapsamında banka, şube ve personel sayısı bakımından hızlı bir küçülerek toparlanmanın yaşandığı gözlenmektedir.

5) Genel Analiz ve Değerlendirme

Genel olarak dünyadaki makro büyüklükler içerisindeki durumu, Avrupa Birliği uyum sürecindeki konumu, dünya borsaları içerisindeki yeri ve bankacılık sektöründe yaşanan gelişmeleri ele alınan Türkiye'de mevduat ve borsa endeksi getirilerine bakılarak bir analiz yapıldığında, ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. İMKB endeksinin 1986 yılı başı 1 olarak alınıp 2001 yılı sonuna kadarki yıllık bazda değişimlerinin Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE)'ye göre düzeltilmiş yıllık reel getirilerinin aritmetik ortalaması %47'dir(Ek TABLO-1). Bu oran reel getiri olarak çok yüksektir. İMKB endeksinin yıllık reel getirilerindeki keskin ve yüksek oranlı dalgalanmalar borsanın aynı zamanda istikrarsızlığının da başlıca göstergesi olmaktadır. Borsanın, derinliğinin olmaması, yeterli büyüklüğe ulaşmamış olması, ekonomi ve siyasete olan hassasiyetini artırmakta aşırı tepkiler vermesine neden olmaktadır.

İMKB endeksi için yapılan hesaplama 1989 yılından itibaren üç ay vadeli yıllık mevduat faiz oranları için yine aynı şekilde TEFE'ye göre yıllık reel getirileri hesaplanarak yapıldığında bunların aritmetik ortalaması %0.49 olup bu da tasarruf sahiplerinin yüzde yarımın altında ortalama yıllık reel getiri elde ettiklerini göstermektedir(Ek TABLO 2). Borsa endeksinin ortalama reel getirisi ile mevduatın ortalama reel getirisi sonuçları arasında yaklaşık 96 kat fark bulunmaktadır.

Ülkelerin gelişmişliği ile borsalarının gelişmişliği arasında aynı yönde paralelliğin olduğu bilinen bir gerçektir. Türk toplumunda kamuoyunda borsaya yatırımın yüksek riskli olduğu bankaya yatırım yapmanın çok daha kazançlı olduğu yönünde bir kanı bulunmaktadır. Bu eğilim sermaye piyasalarının gelişimini engellemekte olup tasarruf sahiplerinin yatırımlarını bankaya yönlendirmektedir.

Bankalar Kanunu'nun 11.Maddesinde "Bir banka gerçek veya tüzel bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak öz kaynaklarının %25'inden fazlasını kredi veremez, aval ve kefaletini kabul edemez" denmektedir. Aynı madde banka öz kaynaklarının yüzde onundan fazla bir oranda verilen kredileri de büyük kredi saymaktadır. Türkiye'de bankaların büyük bir çoğunluğunun fiilen holding bankası olması ve öyle hareket etmesi, menkul kıymet borsalarının gelişimini engelleyici olmuştur. Örneğin, bir bankanın mali iştiraki dışındaki herhangi bir iştirakte kredi olarak verdiği öz kaynak payı %15'i geçememekte ve tüm iştiraklerinin toplamı da öz kaynaklarının %60'ını geçememektedir. Yeniden yapılanma kapsamındaki 1999 yılındaki düzenlemelerden önce, bankaların iştiraklerdeki payı öz kaynaklarının %10 ve üzeri olanlarının toplamı banka öz kaynaklarının %60'ını geçemez şeklinde olduğundan bankalar, iştiraklerindeki öz kaynak paylarını %9 ve civarında belirleyerek %10'un altında tutmuş %60'ın toplamına dahil etmemek suretiyle bu yolu etkin bir biçimde kullanmışlardır. Böylece bankalar iştiraklerine verebilecekleri kredi limitlerini neredeyse sınırsız boyuta taşımışlardır.

Bankaların temel fonksiyonu olan aracılık faaliyetleri ile ilgili olarak mevduatların ülke GSYİH oranına ve kredilerin yine ülke GSYİH oranına bakıldığında bazı Avrupa Birliği ülkeleri için bu oranlar örneğin, Almanya bankacılık sektörü için %96 Mevduat/GSYİH oranına karşılık Kredi/GSYİH oranı %121'dir. Sırasıyla bu oranlar Fransa için Mevduat/GSYİH oranı %65'e karşılık Kredi/GSYİH oranı %88, İspanya için %61'e %88, İtalya için %53'e %63'dür^[23]. Bu ülkelerde bankaların mevduatlarından daha fazla kredi verdikleri ve bu suretle aracılık fonksiyonlarını yerine getirdiklerini söylemek mümkündür. Türk bankacılık sektörünün 2001 yılında banka mevduatlarının GSYİH'ya oranı %44 ve bankaların vermiş olduğu kredilerin de GSYİH'ya oranı %24 olmuştur. Bankalar topladıkları mevduatın ancak yarısını kredi olarak vermişlerdir. Bu da Türkiye'de bankaların aracılık fonksiyonunu yeterince yerine getiremediğinin temel bir göstergesidir.

6) Sonuç

Dünyada enflasyonun hızla düşmekte olduğu ve son 25 yılın en düşük seviyelerine indiği günümüzde, Türkiye'de de ekonomik temellerin sağlanması gerekmektedir. Bankaların temel fonksiyonu olan aracılık fonksiyonunu yerine getirmeleri ile ülkede kaynak tüketen değil kaynak yaratan kurumlar olmasının sağlanması; sermaye piyasalarının özellikle borsanın gelişiminin desteklenmesi ve ülkenin kalkınması için gerekliliğine insanların inandırılması; yasal düzenleme ve yeniden yapılanmalarda serbest piyasa ekonomisine uygun hareket edilmesi; yabancı sermayenin ülkeye gelmesi için uygun ortamların hazırlanması; yasal düzenlemeler yapılırken yasal boşlukların bırakılmaması... ve benzeri gibi temel konulara önem verilmesi gerekmektedir. Ekonomik temeller olmaksızın istikrarlı bir ekonominin olamayacağı gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Avrupa Komisyonu Ekonomik Tahminler Raporu, Dışbank Ekonomik Araştırmalar, Yıl:7, Sayı:337, 29 Nisan -5 Mayıs 2002
- Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD) Dünya Yatırım Raporu, 2002
- BDDK Yıllık Rapor 2001
- Ercan, Metin Kamil., "Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki" Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Güz 2001
- Özince, Ersin., "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasına Bankaların Bakış Açısı" İstanbul -Temmuz 2002
- Pazarbaşıoğlu, Ceyla., "Türk Bankacılık Sektöründeki Son Gelişmeler: BDDK'nın Rolü" BDDK Pamukkale Üniversitesi, Ekonomi Yaz Seminerleri, Ağustos 2002
- T.C.Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği www.euturkey.org.tr Avrupa Birliği İletişim Platformu

-TCMB Para Politikası Raporu, Temmuz 2002

-Ültanır, Özcan., Küçülen Türkiye ve Enerji", Dünya Enerji, Sayı 18, Nisan 2002

-İMKB Aylık Bülten Ağustos 2002

-World Bank Statistics

-www.americanbankers.com

-www.bddk.org.tr

- www.hazine.gov.tr

EK TABLO 1: İMKB ENDEKSİ REEL GETİRİSİ

	İMKB ENDEKSİ	YILLIK DEĞİŞİM	TEFE	İMKB ENDEKSİ REEL GETİRİSİ
1986	1,71	71%	24,5%	37%
1987	6,73	293,57%	48,9%	164,3%
1988	3,74	-44,43%	69,7%	-67,3%
1989	22,18	493,05%	62,3%	265,4%
1990	32,56	46,80%	48,6%	-1,2%
1991	43,69	34,18%	59,2%	-15,7%
1992	40,04	-8,35%	61,4%	-43,2%
1993	206,83	416,56%	60,3%	222,2%
1994	272,57	31,78%	149,6%	-47,2%
1995	400,25	46,84%	65,6%	-11,3%
1996	975,89	143,82%	84,9%	31,9%
1997	3.451,00	253,63%	91,0%	85,1%
1998	2.597,91	-24,72%	54,3%	-51,2%
1999	15.208,78	485,42%	62,9%	259,4%
2000	9.437,21	-37,95%	32,7%	-53,2%
2001	13.782,76	46,05%	88,6%	-22,5%
ORTALAMA REEL GETİRİ				47,0%

AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE, SERMAYE PİYASASI VE
BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELER

EK TABLO 2: MEVDUAT FAİZİ REEL GETİRİSİ

YILLAR	MEVDUAT		MEVDUAT
	FAİZ ORANI*	TEFE**	FAİZİ REEL
1986		24.5	
1987		48.9	
1988		69.7	
1989	53,45%	62,30%	-5,45%
1990	47,60%	48,60%	-0,67%
1991	62,93%	59,20%	2,34%
1992	68,74%	61,40%	4,55%
1993	64,58%	60,30%	2,67%
1994	87,79%	149,60%	-24,76%
1995	76,02%	65,60%	6,29%
1996	80,74%	84,90%	-2,25%
1997	79,49%	91,00%	-6,03%
1998	80,11%	54,30%	16,73%
1999	78,40%	62,90%	9,52%
2000	47,13%	32,70%	10,87%
2001	74,62%	88,60%	-7,41%
ORTALAMA REEL GETİRİ		0,49%	

* TCMB <http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi>

** Capital Şubat 2002 InfoCard